

Mededeelingen over Sterns, bij Java waargenomen

(met plaat 6 en 7)

DOOR

A. HOOGERWERF.

(Buitenzorg, Java)

I. *Anous stolidus pileatus* en *Anous minutus worcesteri* bij Java waargenomen.

In de door Bartels en Stresemann gepubliceerde lijst van Java-vogels (Treubia, Vol. XI, 1929/30) wordt ten aanzien van *Anous stolidus pileatus* het volgende medegedeeld: „Von Vorderman im Karimoen Djawa-Archipel festgestellt. Sichere Belegstuecke sind uns nicht bekannt. Bruetet vielleicht auf den Kar. Djawa-Inseln. Bart.”

Het hier bedoelde door Vorderman op Karimoen Djawa waargenomen exemplaar wordt nauwkeurig beschreven in het Natk. Tijdschr. voor Ned. Indië Vol. XLVIII, 1889, p. 146/47 en blijkt een door Koorders of diens metgezellen geschoten vogel te zijn; waar de huid zich thans bevindt is ons niet bekend. Of het door Chasen geziene en in diens "Notes on the Fauna of Christmas Island. Indian Ocean" (Bull. Raffles Museum. No. 8, Dec. 1933, p. 65) genoemde exemplaar van deze stern ditzelfde stuk is, is ons evenmin bekend. Wij achten het echter zeer waarschijnlijk, dat Chasen hier in het geheel geen *Anous stolidus* in handen heeft gehad, maar een door hem als zoodanig gedetermineerd exemplaar van *Anous minutus worcesteri*, die werd opgenomen in de lijst van de door Chasen en Kloss geschreven publicatie "Birds from Karimoen Djawa" (Treubia. Vol. 14, 1933, p. 167). Dit stuk bevindt zich in de collectie van het Buitenzorgs Museum en werd op 13 Mei 1926 door Dammerman op die eilanden geschoten. Op het etiket werd de naam later mogelijk door Chasen, gewijzigd.

In dat geval zou dus *Anous stolidus* slechts van één enkelen balg, die van Koorders, van Karimoen Djawa bekend zijn en het is zeker, dat de door Dammerman of het Museum-personeel op 13 Mei 1926 op die eilandengroep verzamelde exemplaar van *Anous minutus worcesteri* het eerste bewijsstuk is van het voorkomen van deze soort op Karimoen Djawa en dus bij Java.

In de hierboven aangehaalde publicatie over de vogels van Christmas-Island merkt Chasen ten aanzien van *Anous stolidus pileatus* op: "Of its occurrence near the coasts of Sumatra and Java nothing certain is known but it is recorded from Nias Island off the west coast of Sumatra. It could be expected to occur regularly along the South coast of Java but of this Island Bartels has written: Sichere Belegstuecke sind uns nicht bekannt". Hieruit blijkt dus, dat het voorkomen van de soort voor Java zelf nog niet werd vastgesteld, maar in zijn "Handlist", die ongeveer twee jaar later werd uitgegeven, noemt Chasen naast Karimoen Djawa ook Java als vindplaats dezer stern met in een voetnoot de opmerking: "Rare in Malayan waters near the coasts and apparently also rare on the javan coasts". Uit niets blijkt, dat Chasen materiaal van Java heeft gezien, zoodat het naar mijn meening niet wel verantwoord lijkt Java te noemen wanneer — zooals in genoemde handlijst — verschil wordt gemaakt tusschen Karimoen Djawa en Java.

Gedurende een door ons naar deze eilanden-groep gemaakte tocht op 9—12 Augustus 1941 hadden wij het geluk beide stern-soorten op het tot Karimoen-Djawa behorende eiland Poelau Goendoel waar te nemen waardoor Koorders en Dammerman's vondsten werden bevestigd. Op het grootendeels kale, slechts ten deele met een lage vegetatie bedekte rots-eilandje, dat ongeveer 45 m

hoog is, werden honderden sterns waargenomen waarvan naar schatting 90 % bestond uit *Sterna anaethetus*, maar waarbij eveneens *Sterna sumatrana*, *Anous stolidus* en *Anous minutus* werden opgemerkt. Ook zagen wij dien dag vele tientallen rotspelikanen, *Sula leucogaster*, op een bepaald deel van het eiland. Met zekerheid werden geen legsels waargenomen van de beide *Anous*-soorten, maar de vogels gedroegen zich wel als broedvogels. Waarschijnlijk waren de eieren geraapt tezamen met vele honderden exemplaren van *Sterna anaethetus* op denzelfden morgen, waarop wij het eiland bezochten, kort voor onzen komst. In een ondiepe grot, die wij bezochten vlogen enkele exemplaren van *Anous minutus* uit de wand, maar de plek was onbereikbaar, zoodat zij niet nader kon worden onderzocht.

Naar onze meening kunnen deze beide donkere sterns als broedvogel voor de Karimoen-Djawa-Eilanden worden beschouwd en dus in de lijst van Java-vogels worden opgenomen.

Zooals reeds eerder door Kuiper werd gepubliceerd (Trop. Natuur, 26, 1937, p. 67) komen beide stern-soorten eveneens voor op het ten Zuiden van Biliton gelegen rots-eilandje Kebatoe en zijn zij volgens onze eigen ervaringen daar veel talrijker dan op en bij de Karimoen-Eilanden. Kebatoe werd door ons vanuit zee bezichtigd na onzen tocht naar deze laatste eilanden op 15 Augustus 1941. Helaas kon als gevolg van de zware branding niet worden geland, maar niettemin konden beide *Anous*-soorten duidelijk worden waargenomen. Vrij veel exemplaren van de grootere *Anous stolidus* lieten zich vlak bij ons scheepje op de nogal onstuimige golven neer en dobberden daar als kokmeeuwen rond. Voor zoover wij ons herinneren en uit onze aantekeningen blijkt, zagen wij dit niet van *Anous minutus*. Op Kebatoe geleeke het aantal van *Anous minutus* grooter dan dat van de grootere soort. Er werden, evenals destijds door Kuiper, talrijke exemplaren van de kleine soort waargenomen in de lage op het eilandje groeiende struikjes waar zij ook nestelden.

II. Merkwaardige nestelplaats van *Sterna sumatrana*.

Op 14 Augustus 1941, na terugkeer van een bezoek aan de Karimoen Djawa-eilanden en het eiland Kebatoe ten Zuiden van Billiton gelegen, werd een kort bezoek gebracht aan de licht-opstand op de „Arnemuiders Droogte”, een koraal-bank in de Java Zee, die tijdens hoog water door de zee wordt overspoeld. Op deze uit ijzer geconstrueerde, circa 20 m hoge toren werd een groot aantal sterns waargenomen, vnl. *Sterna sumatrana*, die den toren met hun uitwerpselen grootendeels hadden wit gekalkt. Bij onderzoek bleek, dat deze vogels ook op dien toren nestelden, want behalve drie stink-eieren, werden 1 één- en 2 twee-legsels aangetroffen, die zonder meer op het naakte ijzer waren gedeponeerd en door de vogels werden bebroed.

De hierbij gegeven afbeeldingen mogen het hierboven medegedeelde verduidelijken.

III. Stern door roofvisch gegrepen?

Terugkeerend van een tocht naar Oedjoeng-Koelon werd tusschen Tjemara en Laboean vanaf de prauw waarin wij ons bevonden op 22 November 1940, tusschen 9 en 12 uur een eigenaardig ongeval met een stern waargenomen (soort onbekend). Op eenigen afstand van ons vaartuig zat een stern op een in zee drijvend stuk hout of pisangstam, en werd op een gegeven moment van zijn „eilandje” afgerukt en in de golven getrokken. Dit werd gezien door mijn metgezel op dien tocht, den heer Pfanstiehl; ikzelf kon helaas niet meer waarnemen dan nog wat geplas in het water waarbij ik een vleugel meende te herkennen, maar daarvan ben ik niet geheel zeker. De heer Pfanstiehl had echter het oog toevallig op den vogel gericht toen het beschrevene plaats vond,



Foto Hoogerwerf

Fig. 1. Poelau Goendoel (Karimoendjawagroep), waar *Anous stolidus* en *Anous minutus* werden waargenomen. Aug. 1941.



Foto Hoogerwerf

Fig. 2. Eieren van *Sterna anaethetus* en *Anous stolidus* door Indonesiërs geraapt op Karimoendjawa. Aug. 1941.

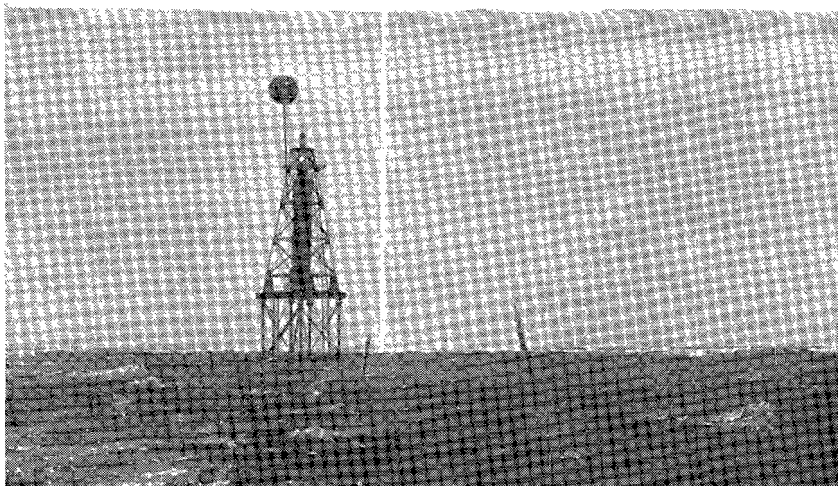


Fig. 1. Lichtopstand op „Arnemuider Droogte” (koraalbank in de Java-zee), waarop *Sterna sumatrana* broedde. Aug. 1941.



Fig. 2. Ei van *Sterna sumatrana* op lichtopstand. „Arnemuider Droogte” (Java-zee) Aug. 1941.

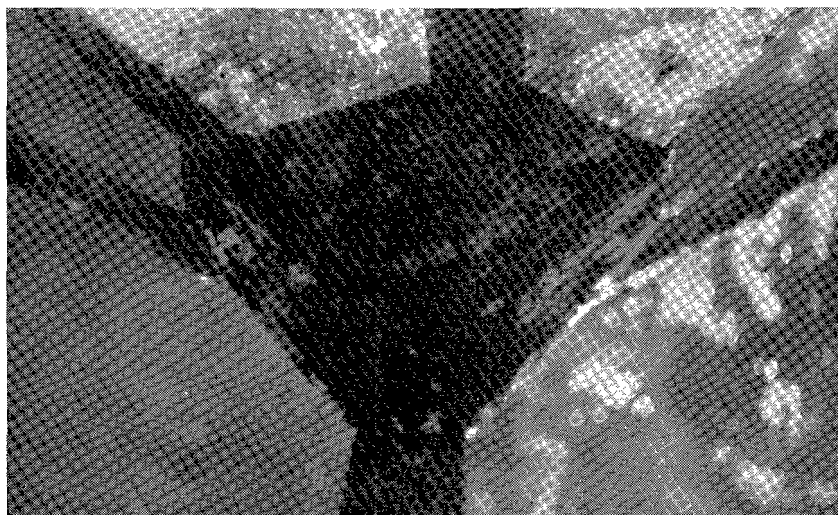


Fig. 3. Eieren van *Sterna sumatrana* op lichtopstand, „Arnemuider Droogte” (Java-zee) Aug. 1941.

zoodat er naar mijn meening geen reden bestaat aan de waarneming van dezen gewoonlijk zeer nuchteren en alleszins betrouwbaren man te twijfelen.

Waarschijnlijk betrof het hier de daad van een of andere roofvisch, maar het drama voltrok zich op te grooten afstand om dit te kunnen vaststellen, zoodat ten aanzien van de soort visch in het geheel niets valt te zeggen. Bij mijn zeer talrijke zwerftochten over zee en langs de kust is dit de eenige keer, dat ik bijna getuige was van een aanval van een visch op een levenden vogel, en het komt mij daarom wel nuttig voor, dit zeldzaam voorval op deze plaats aan de vergetelheid te ontrukken.

IV. Het voorkomen van *Sterna anaethetus* en *Sula leucogaster* in de wateren rond Java.

Met het oog op het feit, dat deze min of meer als Oceaan-bewoners te beschouwen vogels volgens mijn ervaringen nabij de kusten van Java tot vrij zeldzame verschijningen kunnen worden gerekend, acht ik het wel de moeite waard om enkele gegevens te publiceeren, die betrekking hebben op ontmoetingen met deze „gasten van een hooge zee”, die ik in den loop van de jaren 1939—1942 nabij Java mocht hebben.

Sterna anaethetus werd door ons in Mei 1939 talrijk aangetroffen op een langs de kust van Bawean gelegen rots- en koraal-eilandje waar de soort toen broedde. Hoewel de bevolking van Bawean deze broedplaats „schoon bij hield”, werden toch tusschen de op en langs de rots groeiende grassen en kruiden en in gaten en spleten in die rots vrij veel legsels gevonden, die alle slechts een enkel ei bevatten, hetgeen overeen komt met onze op Goenoeng Api opgedane ervaringen (o.a. Trop. Natuur, 28, 1939).

Terugkeerend van een bezoek aan Noesa-Baroeng, tegenover Zuid-Djember in Juli 1939 werden enkele exemplaren van deze donkervleugelige stern opgemerkt tusschen dit eiland en Poeger van welke waarneming ik melding maakte in de over *Puffinus pacificus* geschreven mededeeling in de Trop. Natuur (29, afl. 2, 1940).

Tevens werd de soort herhaaldelijk opgemerkt op een in zee gelegen rots-eiland nabij Java's Eerste Punt, dat bijna het geheele jaar door wordt omspoeld door een onstuimige zee, die doorgaans elke landing onmogelijk maakt. Op 11 October 1940 zagen wij er daar naar schatting twee honderd. Ongeveer twee jaar later, op 14 September 1942, namen wij er weer enkele waar op zee langs de kust van Oedjoeng-Koelon waarop door Japansche officieren werd geschoten, maar die niet werden geraakt.

Tenslotte nam ik de vogels in groot aantal waar op Poelau Goendoel van de Karimon Djawa-eilanden waar in begin Augustus 1941 vele honderden paren broedden, wederom tusschen lage kruiden op den grond en in rotsspleten.

Volgens onze ervaringen komen *Sterna anaethetus* en de rotspelikaan *Sula leucogaster* dikwijls tezamen voor. Dit was bijv. het geval tijdens de hierboven genoemde waarneming bij Noesa Baroeng toen beide soorten in elkaars nabijheid fourageerden. Langs de steile hellingen van de Zuidkust van dit eiland werden in die dagen eenige honderden exemplaren van *Sula leucogaster* opgemerkt, rustend (of nestelend?) op de rots-richels van een schier loodrecht uit zee oprijzende wand. Hierover berichtten Appelmann en Siccama en later Kooiman reeds eerder (Jaarverslag Ned. Ind. Ver. Natuurbesch., 1936—38, p. 289/92 en Ardea, 29, 1940, p. 104).

Ook bij de langs Oedjoeng Koelon's kust gedane waarnemingen was *Sterna anaethetus* dikwijls vergezeld van deze rotspelikaan. Naast 200 bruinvleugels terns werden op 11 October 1940, circa 150 exemplaren van *Sula leucogaster* gezien en ook op 14 September 1942 werden beide soorten langs de kust van

het reservaat naast elkander fourageerend waargenomen. En op hetzelfde Poelau Goendoel waar in Augustus 1941 honderden *Sterna anaethetus* broedden, waren tevens tientallen van *Sula leucogaster* aanwezig.

Tenslotte zij nog medegedeeld, dat van *Sterna anaethetus* geen enkele balg afkomstig van Java, in de collectie van het Buitenzorgs-Museum aanwezig is en van *Sula leucogaster* slechts twee t.w. een in de Baai van Batavia (eiland Middelburg), op 16.11.'21 verzameld en een tweede stuk door mij persoonlijk geschoten tijdens boven aangehaalde tournee naar Noesa Baroeng op 1.7.'39.

Resultaten van het ringonderzoek betreffende den vogel-trek, ingesteld door het Rijksmuseum van Natuurlijke Historie te Leiden, XXXIII

DOOR

Dr. G. C. A. JUNGE.

Phalacrocorax carbo sinensis (Shaw en Nodder) — Aalscholver.

175197	27-5-1941	Maart 1946 dood gevonden bij Linschoten.
	Lekkerkerk	
150601	26-5-1935	4-3-1946 dood gevonden te Nieuwersluis.
	ibidem	
175187	5-6-1940	24-5-1946 geschoten te Ooltgensplaat.
	ibidem	
168366	23-5-1937	Juni 1946 geschoten te Linschoten.
	ibidem	
86348	29-5-1931	Vóór 2-7-1946 dood gevonden in de eendenkooi te
	ibidem	Giethoorn.
N a g e k o m e n :		
184897	11-7-1945	± 4-9-1945 dood gevonden te Wieringen.
	Wieringen	

Ardea cinerea L. — Blauwe reiger.

175455	1-6-1940	± 24-6-1946 dood gevonden te Westernieland (Fr.).
	Den Andel	
200398	11-6-1945	In September 1946 gedood te Aveiro, Portugal.
	Beemster	
157131	28-4-1936	25-11-1946 geschoten 16 km van Segovia, Spanje.
	Sloten (N.H.)	
200344	12-5-1946	26-11-1946 geschoten te Ploërmel, Morbihan, Frank-
	Texel	rijk.
N a g e k o m e n :		
175466	2-7-1940	Januari 1941 dood gevonden te East Peckham tusschen
	Hichtum (Fr.)	Tonbridge en Maidstone, Kent, Engeland.

Ciconia ciconia (L.) — Ooievaar.

176482	13-7-1946	Augustus 1946 geschoten te Markusovice, Oost-Slo-
	Gjaltema (Gr.)	wakije.

Tadorna tadorna (L.) — Bergeend.

175673	29-7-1945	Begin Januari 1946 geschoten te Romney Marsh,
	Texel	Kent, Engeland.